

Among the promising areas of further research, special attention should be paid to the analysis of the basic curriculum, which is an integral part of the standard, typical educational programs and curricula of the latest edition, approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine; conditions that will contribute to the achievement of the established learning outcomes by participants of general secondary education.

Key words: physical education field, state standard, competence, knowledge, ability, skills.

Дата надходження статті: 29.02.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Роцін І. Г.

УДК 373.3/5:81'246.2

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi56.558>

Лотфі Гаруді Г. С.;
orcid.org/0000-0001-6713-9056

ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено глобальні тенденції білінгвальної освіти в сучасному полікультурному просторі. Обґрунтовано доцільність підвищення творчого ставлення до провідних засад та змісту білінгвальної освіти. Виокремлено доцільність варіативності білінгвальної освіти, оскільки кожен регіон має свої мультимовні особливості. Визначено, що гармонізація суспільного та особистісного за умов білінгвізму спирається на зростання ролі неформальної освіти, рамки якої не такі жорсткі, як для державних закладів освіти. Висвітлено розвиток дослідницького середовища, коли явища білінгвальної освіти аналізуються та спрямовуються на пошук позитивного досвіду у цій сфері. Показано потребу узгодження ідей білінгвізму з розвитком мультимовної освіти, коли в невеликому регіоні існують мовні групи, які не спроможні сформувати власну окрему школу. Виокремлена важлива тенденція, яка передбачає спротив уніфікації та бюрократизації білінгвальної освіти, коли у професорсько-викладацькому складі чи колективі вчителів значну частину часу займає робота з документацією, зменшуючи час на виконання безпосередніх обов'язків педагога. Виявлено вплив інформаційно-комунікаційних технологій та дистанційної освіти на розвиток білінгвальної освіти, їхні позитивні й негативні тенденції (легкодоступні перекладачі, використання штучного інтелекту, втрата інтересу до своєї етнічної мови і до вивчення іноземних мов тощо). Проаналізовано зміни вимог до сучасного викладача та до його функцій на якісному рівні, коли викладач перетворюється на проміжну ланку між студентом і базами знань, які закладені в Інтернеті і бібліотеках. Ураховано такі тенденції, як зростання мобільності студентів та вплив на освіту демографічних змін. Висвітлено роль збільшення гнучкості освітньої системи та освітнього простору. Визначено, що окрім глобальних тенденцій розвитку білінгвальної освіти наявні й локальні тенденції. Проаналізовано особливості виховного процесу на прикладі Японії, де накопичено позитивний досвід, який варто перейняти і поширити, особливо щодо виховного процесу й розвитку народознавчих традицій, на відміну від регіонів із космополітичними поглядами на освіту.

Ключові слова: тенденції, глобальні тенденції, розвиток, білінгвальна освіта, полікультурне середовище, варіативність, мультимовність, викладач, мобільність.

Постановка проблеми. Білінгвізм формується у процесі усвідомлення іноземних мов, що презентують студентів нову, незнайому для нього картину світу. Сприйняття цієї нової картини світу відбувається в результаті зіставлення явищ культури та мовних явищ

іноземної мови з явищами рідної культури та рідної мови. У цьому процесі студент проходить етап самопізнання, по-новому сприймаючи рідну мову та культуру. Тому рефлексія може бути дієвим інструментом формування білінгвальної картини світу особистості. Вона розвивається на базі свідомості, сформованої під впливом рідної мови та культури, а тому явища іншомовної культури та іноземної мови оцінюються з погляду їх відповідності закономірностям рідної мови.

Істотну роль у формуванні картини світу білінгва відіграють механізми мови, що забезпечують перетворення думки на зовнішнє висловлювання. Вивчення іноземної мови відбувається за допомогою механізму, пристосованого під потреб рідної мови, тому що іншого мовного механізму індивід не має. Для формування відповідних навичок та умінь у студентів слід формувати механізм сприйняття нової мови на основі наявного механізму сприйняття рідної мови. При несформованому білінгвізмі у процесі міжкультурного спілкування студент оперує системою смислів, властивою його рідній культурі. Розбіжність багатьох смислів у когнітивних картинах світу співрозмовників веде до потенційних проблем у взаєморозумінні.

Тому на сучасному етапі актуалізується проблема виокремлення та аналізу тенденцій розвитку білінгвальної освіти в сучасному полікультурному просторі, зокрема це доцільність варіативності білінгвальної освіти, зростання ролі неформальної освіти; потреба узгодження ідей білінгвізму з розвитком мультимовної освіти, вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток білінгвальної освіти, зміни вимог до сучасного викладача, зростання мобільності студентів тощо.

Аналіз досліджень. Проблемі білінгвізму в освіті присвячено низку наукових праць. Так, О. Білозір виокремлює характерні для сучасної багатомовності ознаки, серед яких вказує на «очевидну інтенсивну й різнохарактерну взаємодію між основними тенденціями у співіснуванні мов у суспільстві, які до того ж є різноспрямованими, діаметрально протилежними; використання англійської як глобальної та прагнення диверсифікації мов через прагнення зберегти національну ідентичність» [2, с. 46]. Нині «виявляються переваги, недоліки і протиріччя інформаційно-комунікаційного суспільства; реформування системи вищої освіти України, зумовлене необхідністю її входження у світовий освітній простір, акцентує увагу на дослідженні транснаціональних аспектів освітнього процесу з метою врахування конструктивних ідей досвіду розвинених англійських країн» [1, с. 39]. В. Кузьменко вважає, що «полікультурне виховання може здійснюватися через засвоєння специфіки і тенденцій розвитку як окремих національностей, так і цивілізації взагалі. Паралельно з цим відбувається процес формування в них наукової картини світу та світогляду. Залежно від змісту освіти, його структури, системи навчання у школярів названі процеси можуть проходити більш чи менш успішно. Від цих чинників, в першу чергу, залежить чи перейдуть отримані знання у світогляд, чи залишаться на рівні картини світу» [5, с. 6].

Ми погоджуємося з цим автором у тому, що «сьогодні важливо зберігати етнічні та культурні своєрідності, культурну багатоманітність. Отже, у людства в умовах глобалізації виникає проблема збереження та розвитку культури окремого народу. Якщо світом буде підтримана тенденція формування однополярного світу з єдиним центром, який керуватиме маргінальним статусом країн, які відстають в економічному розвитку, то порушиться філософська закономірність діалектичного розвитку, яка передбачає наявність єдиного центру як єдності різноманітностей. Отже, діалектичний розвиток світової культури, її інтеграція не може відбуватися іншим шляхом, ніж через єдність різноманітності культур» [5, с. 30].

На думку С. Цимбрило, основні тенденції у розвитку виховання в полікультурному середовищі полягають у такому: «посилення національного компонента у змісті виховання; підтримка національних традицій серед етносу; вивчення національної історії,

культивування національних ідеалів; активізація процесів етноідентифікації; формування національного менталітету; збільшення релігійного впливу на процес виховання; продовження розвитку ідей національного українського виховання; реалізація спеціальних програм у галузі громадянського, патріотичного, інтернаціонального виховання, які створюють відкрите громадянське суспільство, що базується на принципах мирного співіснування різних етносів і конфесій, толерантності та взаємоповаги; взаємовплив етнокультурних, національних, державних, глобальних аспектів виховання» [7, с. 114].

О. Кондратьєва зазначає, що «важливою тенденцією розвитку полікультурної підготовки третього тисячоліття є відкритість до інших культур, що передбачає особистісно-культурний розвиток особистості на основі залучення до крос-культурної діяльності, формуючи відкритість до інших культур, цінностей та поглядів. Для сучасного суспільства проблема формування духовної культури майбутніх фахівців особливо актуальна. Відчуженість від культури, знецінення престижу освіченості та інтелектуальної діяльності, заниження моральних критеріїв своєї та чужої поведінки складають невирішені проблеми у процесі формування життєвої позиції майбутнього фахівця» [4, с. 34].

Тенденції розвитку багатомовної освіти відображені у працях О. Першукової [6], В. Гаманюк [3], низці іноземних джерел [8-14] та ін.

Водночас залишається недослідженою проблема виявлення та аналізу тенденцій розвитку білінгвальної освіти в полікультурному просторі, що зумовило вибір тематики нашого дослідження.

Метою статті є виявлення та аналіз глобальних тенденцій розвитку білінгвальної освіти в полікультурному просторі України.

Виклад основного матеріалу. Важливою передумовою формування тенденцій сучасної білінгвальної освіти є творче ставлення до її розвитку. Водночас у такій складній сфері, як білінгвальна освіта, практично нереально дотримуватися визначених шаблонів, адже кожен регіон, кожна пара мов, яка вивчається паралельно, мають свої особливості. Зокрема варіант, який прийнятний в одній країні, може виявитися неприйнятним в іншій.

Тенденція до гармонізації суспільного та особистісного виходить з суспільної потреби розвитку білінгвальної освіти: наприклад, забезпечення в певній країні мінімальної кількості осіб, які вільно володіють і рідною, і державною мовою. Водночас важливо в цій ситуації не порушувати особисті інтереси кожної особистості.

Ще однією глобальною тенденцією розвитку білінгвальної освіти є зростання ролі неформальної освіти, приватних шкіл, які в ряді випадків не поставлені в такі жорсткі рамки, як державні заклади освіти. Збереження прав на рідну мову тут досягається швидше і простіше, адже, з одного боку, не можна ущемлювати право людини навчатись рідною мовою, але водночас іноді реалізація такого права для агресивно налаштованої чисельної мовної меншини є потенційною небезпекою для існування державної мови. Це було актуально й для України.

Явища білінгвальної освіти та її розвитку стають предметом аналізу педагогічної науки. Відбувається пошук позитивного досвіду в цій сфері, що сприяє розвитку дослідницького середовища.

У світі спостерігається тенденція до узгодження ідей білінгвізму з розвитком мультимовної освіти, коли у невеликому регіоні існують мовні групи, не спроможні сформувати окремий навчальний заклад. Наприклад, у Львові реально відкрити школу з польською мовою викладання чи угорською, а от із болгарською мовою будуть виникати проблеми. У цьому контексті йдеться про підтримку мовної різноманітності, і це пошук нових шляхів розвитку мультимовної освіти.

Особливої уваги заслуговує таке явище як спротив уніфікації та бюрократизації освіти, білінгвальної зокрема. Негативною тенденцією є бюрократизація освіти, особливо

в Україні, коли у викладача значну частину часу займає оформлення документації й різноманітні бюрократичні процедури.

Суттєвим чинником впливу на розвиток білінгвальної освіти є інформаційно-комунікаційні технології, які спричиняють як позитивні, так і негативні тенденції. Позитивна тенденція полягає в тому, що легкодоступні автоматичні перекладачі дозволяють ментально читати готовий переклад. Удосконалення перекладачів і використання штучного інтелекту, який часто не можливо відрізнити від людського продукту, з одного боку, спрощують проблеми білінгвальної освіти. З іншого боку, така легкість і доступність має такі негативи: втрата інтересу до своєї етнічної мови і втрата інтересу до вивчення іноземних мов. Це тенденції, які на початку здаються неважливими, однак у міру їх розвитку вони можуть стати небезпечними для суспільства.

До глобальних тенденцій належить також перегляд вимог до викладача, які змінюють його функції на якісному рівні: він із джерела інформації перетворюється на приймача інформації, на проміжну ланку між студентом і базами знань, які закладені в Інтернеті і бібліотеках. Зникнення таких звичних для попереднього покоління атрибутів, як конспекти чи паперові підручники супроводжується кардинальними змінами методів контролю знань та умінь. Тому підготовка викладача до білінгвального навчання теж підлягає фундаментальним змінам.

Ще однією глобальною тенденцією, яка безпосередньо пов'язана з білінгвальною освітою, є зростання мобільності студентів та вплив демографічних змін. Тому в білінгвальній освіті щораз сильніше виникає проблема постійної їх плинності. Наприклад, не можна, навіть у межах певного регіону, сформувати відповідний контингент студентів, оскільки кожен рік у змінюються їхні потоки.

Збільшення гнучкості освітньої системи пов'язане також із формуванням інноваційного освітнього середовища.

Окрім глобальних існують і локальні тенденції, які першочергово є регіональними. Вони виходять із можливостей наявних ресурсів у регіоні, забезпечення прав людини в кожному конкретному випадку. Ураховуються особливості виховного процесу в різних регіонах та різних країнах. Якщо, скажімо, у Японії існує позитивний досвід у сфері білінгвальної освіти, який варто перейняти (зокрема щодо національного виховання й етнічного розвитку студентів), то існує чимало країн із космополітичними поглядами.

Таким чином, аналіз глобальних тенденцій білінгвальної освіти дозволяє сформувати основні напрямки та перспективи її подальшого розвитку.

Висновки. Визначено глобальні тенденції білінгвальної освіти в сучасному полікультурному просторі: підвищення творчого ставлення до провідних засад та змісту білінгвальної освіти; доцільність варіативності білінгвальної освіти, гармонізація суспільного та особистісного за умов білінгвізму спирається на зростання ролі неформальної освіти; розвиток дослідницького середовища, коли явища білінгвальної освіти аналізуються та спрямовуються на пошук позитивного досвіду у цій сфері; потреба узгодження ідей білінгвізму з розвитком мультимовної освіти, коли в невеликому регіоні існують мовні групи, не спроможні сформувати власну окрему школу; спротив уніфікації та бюрократизації білінгвальної освіти; вплив інформаційно-комунікаційних технологій та дистанційної освіти на розвиток білінгвальної освіти; зміни вимог до сучасного викладача та до його функцій на якісному рівні; зростання мобільності студентів і вплив на освіту демографічних змін; збільшення гнучкості освітньої системи та освітнього простору тощо.

До подальших напрямків дослідження відносимо визначення ролі й особливостей локальних тенденцій розвитку білінгвальної освіти в полікультурному просторі України.

Список використаних джерел:

1. Авшенко Н. М. Тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у розвинених англomовних країнах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2016. 40 с.
2. Білозір О. С. Розвиток полілінгвальної компетентності учнів профільної школи на засадах дидактики багатомовності: дис. ... д-ра філософії: 014 / Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 2022. 268 с.
3. Гаманюк В. А. Підготовка вчителів іноземних мов в Україні на тлі тенденцій до багатомовної освіти. *Науковий Вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 199. Ч. 1. С. 86–92.
4. Кондратьєва О. М. Формування полікультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи (на засадах лінгвокраїнознавчого підходу): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 265 с.
5. Кузьменко В. В., Гончаренко Л. А. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: навч. посібник. Херсон: РІПО, 2006. 92 с.
6. Першукова О. О. Тенденції розвитку багатомовної освіти школярів: західноєвропейський контекст та українські перспективи. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 2. С. 13–26.
7. Цимбрило С. М. Полікультурне виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища вищого технічного навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Закарпатський державний університет. Ужгород, 2011. 308 с.
8. Bleichenbacher L. Building blocks for planning language-sensitive teacher education. *Inspiring innovation in language education: changing contexts, evolving competences: medium-term programme 2020–2023*: ECML Conference 13–14 December 2023. URL: <https://www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2020-2023/Buildingblocksforplanninglanguage-sensitiveteachereducation/tabid/5529/language/en-GB/Default.aspx>
9. Dewaele J. M., Housen A., Wei L. *Bilingualism: Beyond Basic Principles*. Clevedon: Multilingual Matters, 2003. 248 p.
10. Edwards J. Foundations of bilingualism. In T. K. Bhatia and W. C. Ritchie (Ed.), *The Handbook of Bilingualism*. Oxford: Blackwell Publishing, 2004. Pp. 7–31.
11. Grosjean F. Bicultural bilinguals. *International Journal of Bilingualism*. 2015. Vol. 19. Iss. 5. Pp. 572–586.
12. Grosjean F. *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1982. 370 p.
13. Romaine S. *Bilingualism*. Second edition. Oxford: Blackwell, 1995. 402 p.
14. Saville-Troike M., Barto K. *Introducing Second language acquisition*. Cambridge: University Press, 2016. 232 p.

References:

1. Avsheniuk, N. M. (2016). Tendentsii rozvytku transnatsionalnoi vyshchoi osvity u rozvynenykh anhlomovnykh krainakh (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia) [Trends in the development of transnational higher education in developed English-speaking countries (the second half of the 20th – the beginning of the 21st century)]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Institute of Pedagogical and Adult Education of National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
2. Bilozir, O. S. (2022). *Rozvytok polilinhvalnoi kompetentnosti uchniv profilnoi shkoly na zasadakh dydaktyky bahatomovnosti* [Development of polylingual competence of specialized school students on the basis of multilingualism didactics]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kryvyi Rih State Pedagogical University. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
3. Hamaniuk, V. A. (2014). Pidhotovka vchyteliv inozemnykh mov v Ukraini na tli tendentsii do bahatomovnoi osvity [Training of teachers of foreign languages in Ukraine against the background of trends towards multilingual education]. *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine*, 199, 1, 86–92 [in Ukrainian].
4. Kondratieva, O. M. (2017). *Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly (na zasadakh lnhvokrainoznavchoho pidkhodu)* [Formation of multicultural competence of future primary school teachers (on the basis of the linguistic and regional approach)]. (Extended abstract of candidate's thesis). National Pedagogical Drahomanov University. Kyiv [in Ukrainian].

5. Kuzmenko, V. V., & Honcharenko, L. A. (2006). *Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti vchyteliv zahalnoosvitnoi shkoly* [Formation of multicultural competence of secondary school teachers]. Kherson [in Ukrainian].
6. Pershukova, O. O. (2016). Tendentsii rozvytku bahatomovnoi osvity shkoliariv: zakhidnoievropeiskyi kontekst ta ukrainski perspektyvy [Trends in the development of multilingual education of schoolchildren: the Western European context and – perspectives]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Pedagogical Journal*, 2, 13–26 [in Ukrainian].
7. Tsymbrylo, S. M. (2011). *Polikulturene vykhovannia studentiv v umovakh osvitno-vykhovnoho seredovyshcha vyshchoho tekhnichnoho navchalnoho zakladu* [Multicultural education of students in the educational environment of a higher technical educational institution]. (Extended abstract of candidate's thesis). Transcarpathian State University. Uzhgorozh [in Ukrainian].
8. Bleichenbacher, L. (2023). Building blocks for planning language-sensitive teacher education, *Inspiring innovation in language education: changing contexts, evolving competences: medium-term programme 2020–2023*: ECML Conference. Retrieved from https://www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2020-2023/Buildingblocksforplanninglangu_age-sensitiveteacher_education_/tabid/5529/language/en-GB/Default.aspx [in English].
9. Dewaele, J. M., Housen, A., & Wei, L. (2003). *Bilingualism: Beyond Basic Principles*. Clevedon: Multilingual Matters [in English].
10. Edwards, J. (2004). Foundations of bilingualism. In *The Handbook of Bilingualism* (pp. 7–31). Oxford: Blackwell Publishing [in English].
11. Grosjean, F. (1982). *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Mass: Harvard University Press [in English].
12. Grosjean, F. (2015). Bicultural bilinguals. *International Journal of Bilingualism*, 19 (5), 572–586 [in English].
13. Romaine, S. (1995). *Bilingualism*. Oxford: Blackwell [in English].
14. Saville-Troike, M., & Barto, K. (2016). *Introducing Second language acquisition*. Cambridge: University Press [in English].

Lotfi Ghahrodi H. S.,

orcid.org/0000-0001-6713-9056

GLOBAL TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF BILINGUAL EDUCATION IN UKRAINE

The global trends of bilingual education in the modern multicultural space of Ukraine have been highlighted in the article. The expediency of increasing the creative attitude to the leading principles and content of bilingual education has been substantiated. The expediency of the variability of bilingual education has been singled out, since each region has its own multilingual features. It is determined that the harmonization of social and personal under the conditions of bilingualism relies on the growing role of informal education, the framework of which is not as strict as for state educational institutions. The development of the research environment, when the phenomena of bilingual education are analysed and directed to the search for positive experience in this area, has been highlighted.

It is shown the need to reconcile the ideas of bilingualism with the development of multilingual education, when there are language groups in a small region that are unable to form their own separate school. An important trend has been singled out, which implies resistance to the unification and bureaucratization of bilingual education, when a significant part of the time of the teaching staff or the team of teachers is spent working with documentation, reducing the time for the performance of the teacher's direct duties. The influence of information and communication technologies and distance education on the development of bilingual education, their positive and negative trends (easily available translators, use of artificial intelligence, loss of interest in one's ethnic language and in learning foreign languages, etc.) have been revealed. The changes in requirements for the modern teacher and his/her functions at the qualitative level, when the teacher turns into an intermediate link between the student and the knowledge bases that are laid out in the Internet and libraries, have been analysed. Such trends as the growth of student mobility and the impact of demographic changes on education have been taken into account. The role of increasing the flexibility of the educational system and educational space has been highlighted. It is determined that in addition to global trends in the development of bilingual education,

there are also local trends. The peculiarities of the educational process have been analysed on the example of Japan, where positive experience has been accumulated that should be adopted and spread, especially regarding the educational process and the development of ethnographic traditions, in contrast to regions with cosmopolitan views on education.

Key words: trends, global trends, development, bilingual education, multicultural environment, variability, multilingualism, teacher, mobility.

Дата надходження статті: 22.02.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Цюприк А. Я.